

Éger György

A történeti Gömör déli részének társadalomstatisztikai jellemzői 1870-1980

Bevezetés

A tudományos kutatás számára érdekes kihívás, hogy miként alakul egyes, korábban egységes, később azonban hatalmi, politikai döntésekkel kettévágott térségek élete, fejlődése.

A jelen dolgozat egy széleskörű vizsgálat-sorozat része, melynek keretében néhány, a trianoni békeszerződés által érintett régió, illetve kistáj fejlődési pályájának jellemzőit vizsgáljuk az elmúlt száz év folyamán. Ezek a területek a versailles-i döntés következtében két (vagy több) állam szuverenitása alá kerültek és így szükségképpen határmentivé, illetve perifériává váltak. A kutatás tudományos célkitűzése tehát az egyes térségek beható empirikus vizsgálatán túlmenően - a határmentiség, illetve a periféria szociológiai értelmezéseként fogalmazható meg.

Az alábbi tanulmány a fenti koncepcióba illeszkedve, a teljes kutatási project egyik önálló elemeként Dél-Gömör társadalomstatisztikai elemzésére tesz kísérletet az 1870-1980 közötti időszakban. A történeti tömörből 21 község maradt Trianon után Magyarországon. Ez a település- és népességállomány jelenti az elemzés bázisát. Ehhez járul - mintegy kontroll-csoportként - a határ túlsó oldalán, többségében a Sajó-völgyben fekvő t i település. A tanulmány feladata bemutatni a korábban egységes terület két államhoz került részeinek fejlődési pályáján lévő azonosságokat és különbségeket.

Ezt a célkitűzést módszertanilag leginkább a társadalomstatisztika leíró fogalmaival települési szinten végzett elemzéssel tartjuk megvalósíthatónak. Az elemzés vizsgálati dimenziói: demográfiai, népmozgalmi jellemzők, etnikai összetétel, vallási

A népesség számának alakulása 1. sz. táblázat

	Gömör megye Magyarországon maradt községei (az 1910-es közigazgatási beosztás szerint)	1870	1880	1890	1900
		Jelenlévő népesség			
Putnoki járás	Alsószuha	796	624	572	746
	Bánréve	323	342	495	564
	Dömörszöllős	375	337	356	354
	Hét	342	357	320	354
	Imola	420	306	371	398
	Kánó	331	270	343	358
	Kelemér	545	548	600	601
	Málé (= Serényfalva) ¹	728	750	783	791
	Putnok	2879	3060	3128	3471
	Ragály	626	569	586	648
	Sajópüspöki	549	551	575	604
	Szuhafő	613	544	497	489
	Trizs	341	233	301	353
	Zádorfalva	770	450	487	562
	Zubogy	453	450	487	562
Rimaszécsi járás	Alsóhangony ²	673	714	704	759
	Felsőhangony	660	587	675	692
	Susa ³	205	219	238	252
	Szentsimon	846	786	819	929
	Uraj	339	334	377	456
Tornaljai járás	Aggtelek	567	483	490	557
Összesen		13.381	12.820	13.431	14.697

Regio – Kisebbségtudományi Szemle 1. évf. 3.sz. (1990. július)

Megjegyzés:

1. Málé → Serényifalva (1929) → Serényfalva (1954)
2. Alsóhangony + Felsőhangony = Hangony (1939)
3. Susa, Szentsimon és Uraj = Ózd része 1978. dec. 31. óta

1910	1920	1930	1941	1949	1960	1970	1980	A népesség változás 1910-1980 %	Típus
Jelenlévő népesség							Lakónépesség		
663	649	665	662	672	656	628	549	-17,2	Cs ₁
707	874	1098	1095	1491	1498	1527	1495	+111,5	N
324	302	319	309	293	215	199	155	-52,2	Cs ₃
370	359	357	480	590	645	783	708	91,4	N
347	327	330	319	313	273	236	174	-49,9	Cs ₃
318	329	295	326	324	319	299	283	-11,0	Cs ₁
585	693	798	699	800	695	696	600	2,6	St
867	898	1010	942	1075	1196	1253	1212	39,8	N
3863	4221	4653	4560	5175	6562	7103	7404	91,7	N
639	634	683	765	771	878	943	789	23,5	N
634	647	639	627	693	710	665	673	6,2	St
472	486	468	495	459	422	347	258	-45,3	Cs ₃
333	345	329	360	373	373	388	334	0,3	St
708	790	762	699	736	697	712	579	-18,2	Cs ₁
607	652	700	745	716	814	817	716	18,0	N
819	772	878	1648	1777	1955	1912	1803	17,9	N
710	722	829							
233	269	293	281	288	355	320	301	29,2	N
963	896	950	992	1054	1120	1229	1189	23,5	N
543	617	756	530	741	755	728	633	16,6	N
555	611	648	713	693	697	884	674	21,4N	
15.260	16.093	17.460	17.247	19.034	20.835	21.669	20.529	34,5	-

megoszlás. Az említett dimenziók választását indokolja, hogy hosszútávon rendelkezésre állnak települési szinten,

- egységesek (azaz a két ország statisztikai gyakorlatában azonos jelentésűek, tehát összevethetőek)*, továbbá
- (viszonylag) objektívek

I. Demográfiai folyamatok és települési jellemzők

A) A MAGYARORSZÁGON MARADT RÉSZ

Az egykori Gömör-Kishont vármegye 21 községe maradt Magyarországon Trianon után. Ezek zöme - 15 település - a putnoki járáshoz, 5 település a rimaszécsi, egy pedig a tomaljai járáshoz tartozott 1910-ben (lásd 1. sz. táblázat)**. A térség jelesebb községei: az egykor mezővárosi jogállású, majd járásszékhely Putnok továbbá Alsószuha, Bánréve, Kelemér, Máté, Ragály, Zádorfalva. A lakosság száma az első hivatalos magyarországi népszámlálás (1869) adatai szerint: 13.381 fő. Ettől kezdve a növekedés folyamatos 1970-ig (1910: 15.260 fő, 1941: 17.247, 1970: 21.669 fő). A hetvenes években már némi visszaesés mutatkozik, az 1980-as népszámlálás 20.529 lakost regisztrál. A népesség-gyarapodás oka kettős, egyrészt századunk folyamán Putnok jelentős regionális központtá válik, másrészt-főleg a második világháború után-az Ózd és Bánréve környéki iparvidék is számottevő népességkoncentrációt eredményez. Ugyanakkor számos kedvezőtlen adottságú - rossz forgalmi helyzetű, elmaradott infrastruktúrájú - falu népessége folyamatosan csökken az ötvenes-hatvanas évek óta. (Az egyes községek adatait lásd 1. sz. táblázat.)

Regio – Kisebbségtudományi Szemle 1. évf. 3.sz. (1990. július)

A terület népmozgalmának legfontosabb jellemzői az 1. (76-77. old.) és 2. táblázatban foglalhatók össze.

* Számos fontos indikátor - így az iskola-, háztartás- és gazdaságstatisztikai mutatók - felhasználását az első két feltétel hiánya megnehezíti vagy éppen lehetetlenné teszi.

** Századunk folyamán végrehajtott közigazgatási változások a következők voltak: Alsó- és Felsőhangonyt Hangony néven egyesítették 1939-ben, továbbá Susa Szentsimon és Uraj 1978. dec. 31. óta Ózd része. Így a térségben ma 18 település található.

Gömör megye Magyarországon maradt községeinek népessége 1870-1980 2. sz. táblázat

Év	A tényleges népesség			változásának évi átlaga	
	szám szerint	számának változása %-ban 1870=100,0	változása két számlálás közti időszakban (fő)*,	szám szerint'	az időszak eleji népesség %-ában*
1870	13 381	100,0	-	-	-
1880	12 820	95,8	-561	-56,1	-0,42
1890	13 431	100,4	611	61,1	0,48
1900	14 697	109,8	1266	126,6	0,94
1910	15 260	114,0	563	56,3	0,38
1920	16 093	120,3	833	83,3	0,55
1930	17 460	130,5	1367	136,7	0,85
1941	17 247	128,9	-213	-19,4	-0,11
1949	19 034	142,2	1787	223,4	1,29
1960	20 835	155,7	1801	163,7	0,86
1970	21669	161,9	834	83,4	0,40
1980	20 529	153,4	-1140	-114,0	-0,53
1870-1980			7148	65,0	0,49

* Az adat az időszak végét jelző év sorában található

Érdekes azt is megvizsgálni, hogyan alakultak térségünk demográfiai jellemzői szűkebb és tágabb környezetéhez - a megyéhez és az országhoz - viszonyítva.

A népesség az 1870. évi százalékában (1870=100,0) 3. sz. táblázat

Év	A magyarországi Gömör népessége	A népesség az 1870. évi százalékában	Borsod-Abaúj-Zemplén megye népessége az 1870. évi százalékában	A mai Magyaro.	Eltérés	
					a megyei	országos
					értéktől (%)	
1870*	13 381	100,0	100,0	100,0	-	-
1880	12 820	95,8	97,8	106,3	-2,0	-10,5
1890	13 431	100,4	106,8	119,9	-6,4	-19,5
1900	14 697	109,8	122,9	136,8	-13,1	-27,0
1910	15 260	114,0	134,3	151,9	-20,3	-37,9
1920	16 093	120,3	140,1	159,4	-19,8	-39,1
1930	17 460	130,5	153,1	173,3	-22,6	-42,8
1941	17 247	128,9	165,6	185,9	-36,7	-57,0
1949	19 034	142,2	165,0	183,7	-22,8	-41,5
1960	20 835	155,7	189,7	198,8	-34,0	-43,1
1970	21 669	161,9	203,9	206,0	-42,0	-44,1
1980**	20 529	153,4	211,8	213,7	-58,4	-60,3

* 1870-1970 = jelenlevő népesség

Regio – Kisebbségtudományi Szemle 1. évf. 3.sz. (1990. július)

** 1980 = lakónépesség

A táblázat fontos tanulsága, hogy míg a vizsgált időszakban a megye és az ország lakossága több mint kétszeresére nőtt, térségünk népességgyarapodása alig haladja meg az ötven %-ot. Az eltérés általában az országos értéktől nagyobb, azonban az időszak végére a lemaradás mértéke lényegében kiegyenlítődik.

A fentiekben vázolt globális folyamatok természetesen települési szinten is nyomon követhetők. Ezt annál is inkább érdemes megtenni, mert *így* a jelenség magyarázatához, illetve elemi tényezőihez is közelebb kerülünk.

A falvak népesedési viszonyait célszerű bizonyos tipizálási elvek szerint vizsgálni. Esetünkben ez azt jelenti, hogy az 1910-1980-as időszak demográfiai eseményei alapján a településeket *növekvő, stagnáló, illetve csökkenő* csoportba soroljuk. Növekvő az a település, melynek népessége több mint 10%-kal nő, stagnáló a -10 és +10% közötti, végül a csökkenő kategóriába kerül az, ahol a csökkenés a 10%-ot meghaladja.

(Az utóbbi tust a finomabb elemzés végett három altípusra bontottuk a fogyás mértéke szerint

CS₁: -10 és -20% között

CS₂: -20 és -30% között

CS₃: -30% alatt.)

Az 1910-es állapot szerint a térség települései a következőképpen oszlottak meg:

Településnagyság (fő)	száma	Települések
- 200	-	-
201- 500	7	33,3
501-1000	13	61,9
1001-1500	-	-
1501-	1	4,8
Összesen:	21	100,0

Az 1910-1980-as időszakra a tipizálást elvégezve az eredmény:

növekvő: 11 település

stagnáló: 3 település

csökkenő: 6 település*

* Az 1939-ben egyesült két Hangony együtt szerepel a besorolásban.

A kategorizálás alapján az alábbi következtetések fogalmazhatók meg:

1. Nincsen egyértelmű kapcsolat a települések 1910-es lélekszáma és az 1910-1980-as időszak demográfiai fejleményei között (így például a legkisebbek közé tartozó Hét mutatta fel az egyik legjelentősebb növekedést), ugyanakkor kétségtelen, hogy a csökkenő kategóriába általában a kisebb, a növekedőbe pedig a népesebb helységek kerültek (lásd 4. sz. táblázat)

A vizsgált községek településtípusonként (1910-1980) 4. sz. táblázat

Településtípusok, községek	Jelenlévő népesség	Településnagyságkategória
1910		
Növekvő		
- Bánréve	707	501-1000
- Hét	370	201- 500
- Málé (Serényfalva)	867	501-1000
- Putnok	3863	1501-

Regio – Kisebbségtudományi Szemle 1. évf. 3.sz. (1990. július)

- Ragály	639	501-1000
- Zubogy	607	501-1000
- Alsó- és Felsőhangony*	819	501-1000
	710	501-1000
- Susa	233	201- 500
- Szentsimon	963	501-1000
- Uraj	543	501-1000
- Aggtelek	555	501-1000
Stagnáló		
- Kelemér	585	501-1000
- Sajópüspöki	634	501-1000
- Trizs	333	201- 500
Csökkenő		
Cs ₁ - Alsószuha	663	501-1000
- Kánó	318	201- 500
- Zádorfalva	708	501-1000
Cs ₃ - Gömörszöllős	324	201- 500
- Imola	347	201- 500
- Szuhafő	472	201- 500

* 1910-ben két önálló község: Alsóhangony (819) és Felsőhangony (710 fő). 1939-ben egyesült Hangony néven.

2. A leginkább növekvő három település - Bánréve, Putnok és Hét - lakossága megduplázódott. A növekedés oka jó forgalmi helyzetük, kedvező regionális pozíciójuk, illetve az ipartelepítés. Ennek az ellenkezője mondható el a három leginkább csökkenő faluról (Gömörszöllős, Szuhafő és Imola népessége felére csökken 1910 óta): ezek nehezen megközelíthető, félreeső fekvésű, illetve útvégi falvak.

3. Érdekes összefüggés állapítható meg a demográfiai viselkedés és a felekezeti hovatartozás között: mind a hat csökkenő település református többségű. A növekvő helységek többsége (11-ből 7) döntően katolikus vallású (lásd 17. sz. táblázat).

B) A SZLOVÁKIÁHOZ KERÜLT RÉSZ

A Szlovákiához csatolt rész jelesebb községei: Abafalva, Csíz, Hanva, Méhi, Napvág, Sajólénártfalva.

Közigazgatásilag 1910-ben a putnoki és a tornaljai járáshoz tartoztak, ma valamennyei település a rimaszombati járás (okres) része.*

A térség fő demográfiai jellemzője, hogy a népességszám a több mint száz éves vizsgált periódusban végig stagnál. (1870: 6171 fő, 1910: 6016 fő, 1980: 6040 fő). A népességgyarapodás megtorpanása vagy elmaradása ezen területen tehát nemcsak Trianon után jelentkezett, hanem azt megelőzően is kimutatható (a részletes adatokat lásd 5. sz. táblázat [84. old.]).

A terület népmozgalma a következőképpen alakult:

A szlovákiai rész községeinek népessége 1870-1980 6. sz. táblázat

Év	A tényleges népesség				
	Szám szerint (fő)	Számának változása %=ban 1870=100	Változása két népszámlálás közti időszakban (fő)	Változásának évi álag	
				Szám szerint	az időszak eleji %-ban
1870	6171	100,0	-	-	-
1880	5910	95,8	-261	-26,1	-0,42
1890	5898	95,6	-12	-1,2	-0,02
1900	6215	100,7	317	31,7	0,54
1910	6016	97,5	-199	-19,9	-0,32

Regio – Kisebbségtudományi Szemle 1. évf. 3.sz. (1990. július)

1930	6005	97,3	-11	-0,6	0,0
1941	5795	93,9	-210	-19,1	-0,32
1961	6168	99,9	373	18,7	0,32
1970	6068	98,3	-100	-11,1	-0,18
1980	6040	97,9	-28	-2,8	-0,05
1870-1980			-131	-1,2	-0,02

* (1975 óta Abafalva és Sajórecske Sajószentkirályhoz tartozik).

A népesség számának alakulása 1870-1980 5. sz. táblázat

	Közösségek	1870	1880	1890	1900	1910	1930	1941	1961	1970	1980	A népesség változása 1910-1980 (%)	Típus
		Jelenlevő polgári népesség						Jelenlevő összes népesség	Lakónépesség				
Putnoki járás 1910	Csíz / Číz	540	545	555	667	689	706	646	814	806	719	4,4	St
	Hanva / Chanava	865	926	915	852	811	780	740	803	840	816	0,6	St
	Hubó/Hubovo	462	450	430	358	342	386	386	360	305	284	-17,0	Cs ₁
	Naprágy/ Neparadza	651	613	580	560	549	458	471	310	278	357	-35,0	Cs ₃
	Sajólénártfalva / Lenártovce	619	554	523	583	559	596	572	632	660	577	3,2	St
	Vetkenye/Vlkzna	525	528	506	493	505	509	464	393	352	340	-37,7	Cs ₃
Tor- vajai járás 1910	Abafalva*/ Abovce	661	660	688	768	738	779	691	647	649	1861	+ 15,6	N
	Sajószentkirály / Král*	528	453	485	665	661	594	684	879	908			
	Sajórecske*/ Riečka	281	232	202	238	211	250	220	233	249			
	Kövecses*/ Štrkovec	347	326	322	345	311	299	286	374	338	383	23,2	N
	Méhi / Včelince	692	623	692	686	640	648	635	723	683	703	9,8	St
	Összesen	6171	5910	5898	6215	6016	6005	5795	6168	6068	6040	0,4	-

* Megjegyzés: 1975 óta Sajószentkirály része Abafalva és Sajórecske

A népesség 1900-ban érte el a maximumát, attól kezdve 1941-ig folyamatosan csökkent az 1941-es mélypontig. 1941-61 között némi növekedés tapasztalható, majd 1980-ra 6000 fő körüli létszámban stabilizálódott a lakosság. Ez azt jelenti, hogy 1980-ban a lélekszám 2,1%-kal alacsonyabb az 1870-esnél.

A kistérség népmozgalmi adatait ezúttal is összevetjük a regionális és országos értékekkel*:

* Mivel Szlovákia viszonylatában csak 1921-től állnak rendelkezésre statisztikai adatok, ezért az idősort nem lehet - mint pl. Burgenland esetében - 1870-ig visszavezetni.

A szlovákiai rész népessége az 1930. év százalékában (1930 = 100,0) 7. sz. táblázat

Év	A vizsgált terület népessége	A népesség az 1930. évi százalékában	A rimaszombati járás népessége az 1930. évi százalékában	Szlovákia		Eltérés	
				a járási értéktől	a szlovákiai (%)		
1870	8171						
1880	5910						
1890	5898						
1900	6215						
1910	6016						
1921	...						
1930	6005	100,0	100,0	100,0	-	-	-
1941	5795	96,5			

Regio – Kisebbségtudományi Szemle 1. évf. 3.sz. (1990. július)

1950	103,6
1961	6168	102,7	...	125,6	...	-22,9
1970	6068	101,0	106,8	136,5	-5,8	-35,5
1980	6040	100,6	107,8	150,2	-7,2	-49,6

Látható, hogy míg 1930 óta Szlovákia lakossága kereken 50%-kal, ezen belül a rimaszombati járásé közel 8%-kal nőtt, térségünk népessége gyakorlatilag változatlan maradt. A relatív leszakadás - az eltérés növekedése -- tehát az idő függvényében egyre fokozódott.

Az egyes községek demográfiai útját vizsgálva (lásd 5. sz. táblázat) besorolhatók a korábban definiált kategóriákba a Szlovákiához került települések is. Az osztályozást elvégezve a következő eredményre jutunk:

- növekvő: 2 település
- stagnáló: 4 település
- csökkenő: 3 település.

A két növekvő település közül az egyik az összevont Sajószentkirály. Az öt alkotó falvak közül az eredeti Sajószentkirály, valamint Sajórecske az 1910-1970 közötti eredményeik alapján önmagukban is növekvőnek minősülnek, Abafalva lakossága viszont jelentősen csökkent. A másik növekvő község a jó forgalmi helyzetű, főút menti Kövecses. A csökkenő kategóriába itt is főként az elszigetelt fekvésű, félreeső falvak kerültek. (lásd 8. sz. táblázat)

Településtípusok, községek	Jelenlévő népesség	Településnagyság kategória
1910		
Növekvő ¹		
- Sajószentkirály*	738+211+661=1610	501-1000 201- 500 501-1000
- Kövecses	311	201- 500
Stagnáló		
- Csíz	689	501-1000
- Hanva	811	501-1000
- Sajólénártfalva	559	501-1000
- Méhi	640	501-1000
Csökkenő		
Cs ₁ - Hubó	342	201- 500
Cs ₃ - Naprágy	549	501-1000
- Velkenye	505	501-1000

*1975 óta Abafalva + Sajórecske + Sajószentkirály = Sajószentkirály

A táblázatból látható, hogy itt sem az 1910-es népességszám, hanem sokkal inkább településföldrajzi adottságok, és az erre épülő kulturális viszonyrendszer - ezen belül a felekezeti hovatartozás - határozzák meg a századunk során befutott népesedési pályát.

C) A TÉRSÉG DEMOGRÁFIAI ÉS TELEPÜLÉSI FOLYAMATAINAK ÖSSZEHASONLÍTÁSA

A dél-gömöri térség két államhoz került részei népesedési és települési folyamatainak áttekintése után célszerű együtt vizsgálni az egész területet; így mód nyílik az összehasonlításra és az eltérő fejlődés magyarázatához is közelebb kerülünk.

Mint láttuk, a két terület demográfiai útja lényegesen különböző. *A magyarországi részen* a vizsgált időszakban jelentős - több mint 50%-os - népességnövekedés következett be, bár az is igaz, hogy ez a növekedés számottevően elmaradt mind a megyei; mind az országos átlagtól (v.ö. 3. sz. táblázat). Ugyanakkor a *szlovákiai oldalon* végig stagnált a népesség. A határ két oldalán végbemenő folyamatokat jól szemlélteti az alábbi két táblázat.

Regio – Kisebbségtudományi Szemle 1. évf. 3.sz. (1990. július)

Dél-Gömör tényleges számának változása 1870-től 1980-ig 9. sz. táblázat (1870 = 100,0)

A tényleges népesség változásának évi átlaga az időszak eleji népesség százalékában²

Év	Magyarországon maradt rész	Szlovákiához került rész	Magyarországi rész	Szlovákiai rész
1870	100,0	100,0	-	-
1880	95,8	95,8	-0,42	-0,42
1890	100,4	95,6	0,48	-0,02
1900	109,8	100,7	0,94	0,54
1910	114,0	97,5	0,38	-0,32
1920	120,3	...	0,55	...
1930	130,5	97,3	0,85	0,0
1941	128,9	93,9	-0,11	-0,32
1949	142,2	...	1,29	...
1960/61 ¹	155,7	99,9	0,86	0,32
1970	161,9	98,3	0,40	-0,18
1980	153,4	97,9	-0,53	-0,05

1. 1960: magyarországi adat, 1961: szlovákiai adat, ... = nincs adat

2. Az adat az időszak végét jelző év sorában található

10. sz. táblázat

Térség	A tényleges népesség		
	változása (fő)	Változásának évi átlaga	
		szám szerint	Az időszak eleji népesség %-ában
	1870-1980		
Magyarországi rész	7148	65,0	0,49
Szlovákiai rész	-131	-1,2	-0,02

A népesedési helyzet markáns különbözőségeinek lehetséges magyarázatai között egyaránt megtalálhatók a természet- és gazdaságföldrajzi, valamint politikai és szociológiai jellegűek.

Elég egy pillantást vetni a térképre és kiderül, hogy a magyarországi rész települései földrajzi fekvésüket és forgalmi helyzetüket tekintve általában rosszabb helyzetben vannak mint szlovákiai társaik. Az utóbbiak ugyanis többségükben a Sajó völgyében fekszenek, ahol a főút, illetve a vasút is fut. A magyarországi részen ugyanakkor úgyszólván teljesen hiányzik a vasút - mindössze Ózd-Bánréve-Putnok térsége közelíthető meg ily módon, a terület döntő többsége (az Aggtelek és Bánréve közé eső rész) azonban nem. (A vasútvonal - trianoni határmegvonás általános gyakorlatával egyezően - párhuzamosan fut az országhatárral; ilyen a Bánréve-Rozsnyó, és a Bánréve-Rimaszombat vonal, mindkettő 1874-ből).

Mivel magyarázható tehát az a paradox helyzet, hogy a magyarországi rész népessége a rosszabb forgalmi helyzet, nagyobb bezártság ellenére nőtt az utóbbi száz évben, a szlovákiaié pedig végig stagnált? Vizsgálódásunk alapján az erre adható válasz a következő:

A teljes dél-gömöri térség funkcionálisan legfontosabb és egyben jelentős népességkoncentrációt képviselő települései a mai magyarországi oldalon vannak. Így egyrészt a térség regionális-adminisztratív központja Putnok, a középkor óta vásártartási joggal, később mezővárosi, illetve járásszékhelyi jogállással. (A mai magyarországi rész 1870-1980 közötti abszolút népességnövekedésének több mint a fele - 53% - Putnok növekedéséből adódik.) Másrészt itt vannak az ipari központok - a második legnagyobb növekedést felmutató Bánréve (ami egyúttal vasúti csomópont és közúti határátkelőhely is), valamint az Ózdhoz kapcsolódó, ma közigazgatásilag is odatartozó Susa, Szentsimon és Uraj. A felsorolt három település - vagyis Putnok, Bánréve és Ózd részei - adják a térség népességnövekedésének háromnegyedét. Ezzel szemben szlovákiai oldalon nincs és nem is volt hasonló funkciójú helység. (A legközelebbi regionális alközpontok - Rimaszecs és

Tornalja - illetve a távolabbi és jelentősebb Rimaszombat és Rozsnyó már kívül van a vizsgált terület határán; ott legfeljebb népesség elszívó hatásuk érvényesül.)

A vázolt tendenciák a második világháború után sem változtak. Sőt az extenzív iparosítás korszakában Ózd és Bánrève térsége felértékelődött, Putnok pedig eddigi funkciói mellett a kiürülő falvak - elsősorban a Szuha-völgy - lakóinak befogadójává vált. A szlovák politika pedig a határ túloldalán a félreeső és tulajdonképpen leírt falvakba továbbra sem investált.* Ebbeli döntését a térség etnikai összetétele is motiválhatja. A következőkben ezzel foglalkozunk részletesebben.

II. Etnikai összetétel és vallási megoszlás

A dél-gömöri térség etnikai összetételét** vizsgálva a legfontosabb megállapítás az, hogy egységes, a mai napig megbonthatatlan magyar tömbről van szó. Érdekes és jellemző tény, hogy a 32 egykor önálló község közül egyetlen szlovák többségű akadt, az is 1880-ban (Málé, a mai Serényfalva), azonban 1910-re ez is teljesen elmagyarosodott. A mai szlovákiai oldalon lévő valamennyi település az 1980-as népszámlálás szerint is túlnyomó többségében magyar lakosságú - a teljes népesség 82,7%-a magyar nemzetiségű

* Mindezek a folyamatok a térség településállományában is tükröződnek. Azaz amíg a szlovákiai oldalon számottevő elaprózódási-csökkenési tendencia tapasztalható, Magyarországon éppen ellenkezőleg, a népesebb kategóriák irányába megy végbe az elmozdulás (lásd 11. sz. táblázat.)

** Az etnikai összetétel vizsgálata módszertanilag - a népszámlálások nyújtotta lehetőségek függvényében - az anyanyelvi, illetve nemzetiségi besorolás alapján történt. Az 1880-as és 1910-es népszámlálás az előbbi, az 1945 utáni csehszlovák censusok pedig az utóbbi kategóriát használják.

Dél-Gömör települései lélekszám szerint 1870-1980 11. sz. táblázat

Településnagyság (fő)	Magyarországi rész			Szlovákiai rész		
	1870	1910	1980*	1870	1910	1980**
- 200	-	-	2	-	-	-
201- 500	9	7	4	3	3	4
501-1000	11	13	9	8	8	4
1001-1500	-	-	3	-	-	-
1501-	1	1	2	-	-	1
Összesen	21	21	20	11	11	9

* Az 1980-as közigazgatási beosztás alapján, de Susa, Szentsimon és Uraj külön feltüntetve

** Az 1980-as községi beosztás alapján

(lásd: 12-13. sz. táblázat). Fontos tény az is, hogy bár az utolsó száz évben (1880-1980) mintegy tíz százalékkal csökkent ezen a területen a magyar etnikum aránya, az utolsó két évtizedben szerény növekedés tapasztalható. Az egyes falvak esetében ez azt jelenti, hogy mindenütt 70% fölött van a magyarság részaránya, néhol azonban a 90%-ot is meghaladja.

A magyarországi rész lakossága pedig teljesen magyar etnikumú.

Főbb demográfiai és etnikai változások 1910-1980 13. sz. táblázat

Település	Az összlakossá g	A magyarok	A magyarok arányának változása az összlakosság változásához viszonyítva (%)*	Magyarok arányváltozása (%)	
	Számának változása (fő)				
Putnoki járás	Csíz	30	-180	-29,3	-26,2
	Hanva	5	-40	-5,5	-5,0

Regio – Kisebbségtudományi Szemle 1. évf. 3.sz. (1990. július)

	Hubó	-58	-107	-17,1	-31,2
	Naprágy	-192	-280	-24,7	-51,0
	Sajólénártfalva	18	-22	-6,9	-3,9
	Velkenye	-165	-208	-12,8	-41,3
Tomaljai járás	Abafalva	251	-159	-22,1	-9,9
	Sajbszentkirály				
	Sajórecske				
	Kövecses	72	14	-15,1	4,5
	Méhi	63	-27	-12,8	-4,2
Összesen		24	-1009	-17,1	-16,8

A magyar lakosság száma és aránya 1880-1980 12. sz. táblázat

	Település	A magyar lakosság száma (fő)									A magyar lakosság aránya (%)	A magyar lakosság	
		1880 (anyanyelv)	1910 (anyanyelv)	1941 (nemzetiség)	1961	1980 (nemzetiség)	1880	1910	1941	1961	1980	abszolút	relatív
												Változása 1880-1980 (fő) (%)	
Putnoki j.	Csíz	491	686	602	579	506	90,1	99,3	93,2	71,7	70,4	15	3,1
	Hanva	882	808	701	700	768	95,2	99,6	94,7	87,2	94,1	-114	-12,9
	Hubó	419	343	368	293	236	93,1	100,0	95,3	81,4	83,1	-183	-43,7
	Naprágy	566	549	471	264	269	92,3	100,0	100,0	85,2	75,4	-297	-52,5
	Sajólénártfalva	531	559	498	563	537	95,8	100,0	87,1	89,1	93,1	6	1,1
	Velkenye	513	504	464	368	296	97,2	99,8	100,0	93,6	87,1	-217	-42,3
Tomaljai j.	Abafalva	620	737	581	511	1446	93,9	99,9	84,1	79,0	77,7	166	13,0
	Sajószentkirály	434	658	679	606		95,8	99,5	99,3	68,9			
	Sajórecske	226	210	219	189		97,4	99,5	99,5	81,1			
	Kövecses	317	310	280	287	324	97,2	99,7	97,9	76,7	84,6	7	2,2
	Méhi	588	639	623	597	612	94,4	99,8	98,1	82,6	87,1	24	4,1
Összesen		5587	6003	5486	4957	4994	94,5	99,8	94,7	80,4	82,7	-593	-10,6

A vallási összetétel korántsem ilyen homogén. Dél-Gömörben a falvak többsége református. Az összlakosságon belül azonban az általunk vizsgált időszakban folyamatosan nőtt a katolikusok aránya. Az említett folyamatokat a következő táblázatok szemléltetik:

A települések megoszlása a lakosság többségének felekezeti hovatartozása szerint, 1941* 14. sz. táblázat

Vallás	Szlovákiai rész		Magyarországi rész		Összesen	
	település	%	település	%	település	%
róm. kat.	4	36,4	8	38,1	12	37,5
ref.	7	63,6	12	57,1	19	59,4
vegyes	-	-	1	4,8	1	3,1
Összesen	11	100,0	21	100,0	32	100,0

A szlovákiai rész vallási megoszlása 1880-1941 15. sz. táblázat

Vallás	1880	1910	1941
római katolikus	42,6	47,2	49,9
református	52,4	50,7	46,5
egyéb	5,0	2,1	3,6
Összesen	100,0	100,0	100,0

A magyarországi rész vallási megoszlása 1880-1941 16. sz. táblázat

Vallás	1880	1910	1941
római katolikus	49,5	52,7	54,6
református	42,9	40,6	39,7

egyéb	7,6	6,7	5,7
Összesen	100,0	100,0	100,0

* 1949 után sem a magyar, sem a csehszlovák népszámlálások nem közlik a felekezeti hovatartozást.

A szlovákiai részen a katolikusok 1880-1941 között kisebbségből a lakosság felét kitevő relatív többségbe kerülnek, a reformátusok abszolút többsége pedig eltűnik. A magyarországi oldalon az eleve erősebb katolikus pozíciók tovább erősödnek. Ugyanakkor a falvak többsége - mint láttuk - 1941-ben is református volt. A látszólagos ellentmondás oka, hogy a katolikus falvak eleve népesebbek, illetve népességük gyorsabban nő - már csak azért is, mert az ipari és adminisztratív központokban van túlnyomórészt katolikus lakosság - mint a reformátusoké.

A két felekezet egyébként térben is élesen elkülönül. Az egész dél-gömöri térség vallásilag két tömbre oszlik: az egyik egy összefüggő katolikus övezet Bánréve-Ózd térségében, ehhez csatlakozik a határ túloldalán Velkenye és Sajószentkirály. A másik, a református vidék az Aggteleki-karszt térségében. Mint a térképről is látható, a határ mindkét felekezeti tömböt átmetszi. Mindkét tömbben felekezeti kisebbséget jelentő szigetek is előfordulnak, így református területen Ragály és Méhi, a katolikus vidéken pedig a református Susa és Hét.

III. A társadalomstatisztikai jellemzők összefoglalása

Ezen a ponton célszerű összefoglalni azokat a társadalomstatisztikai ismérveket, melyeket a korábbiakban elemeztünk. Ennek módszertanilag kézenfekvő módja, hogy egy úgynevezett háromdimenziós táblába rendezzük azokat a mutatókat - demográfiai, etnikai és vallási jellemzők- melyekre a vizsgálat épült (lásd 17. sz. táblázat).

A táblázatból világosan leolvasható, hogy az egész dél-gömöri régióban két dinamikusan fejlődő, progresszív terület különíthető el a 20. századi fejlődés folyamán: Bánréve-Putnok-Sajószentkirály térsége, valamint ózd környéke. A depressziós, illetve leszakadó területek pedig az Aggteleki-karszt világtól elzárt, zömmel református falvai (kivételesen itt is található, például maga Aggtelek, mely elsősorban az idegenforgalomnak köszönhetően fejlődő település, valamint Ragály és Zubogy).

A települések megoszlása településtípus, anyanyelv és vallás szerint 17. sz. táblázat

A. Magyarországi rész	Anyanyelv, vallás Településtípus	Magyar anyanyelve	
		római katolikus	református
		többségű ¹	
Növekvő	Bánréve Serényfalva Putnok Ragály Hamgony Szentsimon Uraj	Hét	
		Zubogy	
		Susa	
Stagnáló	Sajópüspöki	Aggtelek	
		Kelemér	
		Trizs	
Csökkenő Cs ₁ Cs ₃		Alsószuha	
		Kánó	
		Zádorfalva Gömörszöllős	

Regio – Kisebbségtudományi Szemle 1. évf. 3.sz. (1990. július)

			Imola Szuhafő
--	--	--	------------------

B. Szlovákiához került rész	Anyanyelv, vallás Településtípus	Magyar anyanyelve	
		római katolikus	református
		többségű ¹	
	Növekvő	Sajószentkirály	Kövecses
	Stagnáló	Méhi	Csíz Hanva Sajólénártfalva
	Csökkenő Cs ₁ Cs ₃	Velkenye	Hubó Naprágy

¹ 1941-es vallási adatok alapján

A száz éves idősor tényei és trendjei alapján a következő összegző megállapítások fogalmazhatók meg:

1. Az egykor egységes és organikus fejlődésű terület közös fejlődési tendenciái 1918 után sem vállak el élesen, sőt az infrastruktúra (út, vasút), és a gazdasági együttműködés, illetve kulturális hagyományok által összekötött települések hasonló pályát futottak be.

2. A közös fejlődést indukáló változások általában a mai magyarországi oldalról indultak, egyszerűen azért, mert itt vannak azok az adminisztratív, kulturális és ipari központok, melyek hatása az egész térségre kisugárzik.

3. A térség etnikai viszonyai alapvetően változatlanok maradtak. A szlovákiai oldalon a népesség hosszú távú stagnálása a magyar lakosság viszonylag állandó, illetve a II. világháború után minimálisan csökkenő számával és arányával járt együtt.

4. A vallási megoszlás hasonló állandóságot mutat. Bár a térség falvainak többsége református, a katolikusok századunk derekára számbeli fölénybe kerültek. A jelenség magyarázata, hogy a reformátusok elsősorban az alacsony népességű és termékenységű kis falvakban élnek, míg a katolikusok általában a népesebb településeken vannak többségben.

Felhasznált irodalom

a) Népszámlálások

A magyar korona országaiiban az 1981. év elején végrehajtott népszámlálás főbb eredményei megyék és községek szerint részletezve. KSH. Bp. 1982.

Az 1910. évi népszámlálás Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat 42. kötet. KSH. Bp. 1912.

Az 1941. évi népszámlálás Demográfiai adatok községenként KSH. Bp. 1947.

Sčítaní lidu, domú a bytú v ČSSR 1961. Demografické charakteristiky obyvatelstva Praha 1965.

b) Történeti statisztikai források

Fényes Elek: *Magyarországnak s a hozzákapcsolt tartományoknak mostani állapotja statisztikai és geographiai tekintetben.* Pest, 1844.

Fényes Elek: *Magyarország geographiai szótára* I-IV. kötet Pest, 1851.

Hunfalvy János: *Gömör és Kishont törvényesen egyesült vármegyének leírása.* Pest, 1867.

c) Egyéb feldolgozások

Dávid Zoltán: *A szomszédos államokban élő magyarok demográfiai helyzete.* Kézirat, Bp. 1973.

Gyönyör József: *Államalkotó nemzetiségek. Tények és adalékok a csehszlovákiai nemzetiségekről.* Madách, 1989.

Sebők László: *Szlovákia történeti-statisztikai helységnévtára.* Kézirat, Bp. 1987.

Historická Statistická Ročenka ČSSR. Praha 1985.